

CUIJPERS ADVIES

RAPPORTAGE CULTUURHISTORIE

Datum : 04 05 2023
 Opdrachtgever : Aveco de Bondt
 Project : Moorseweg 2 Nieuw-Vossemeer
 Projectnummer : 12178
 Onderwerp : Cultuurhistorische onderbouwing

1. INLEIDING

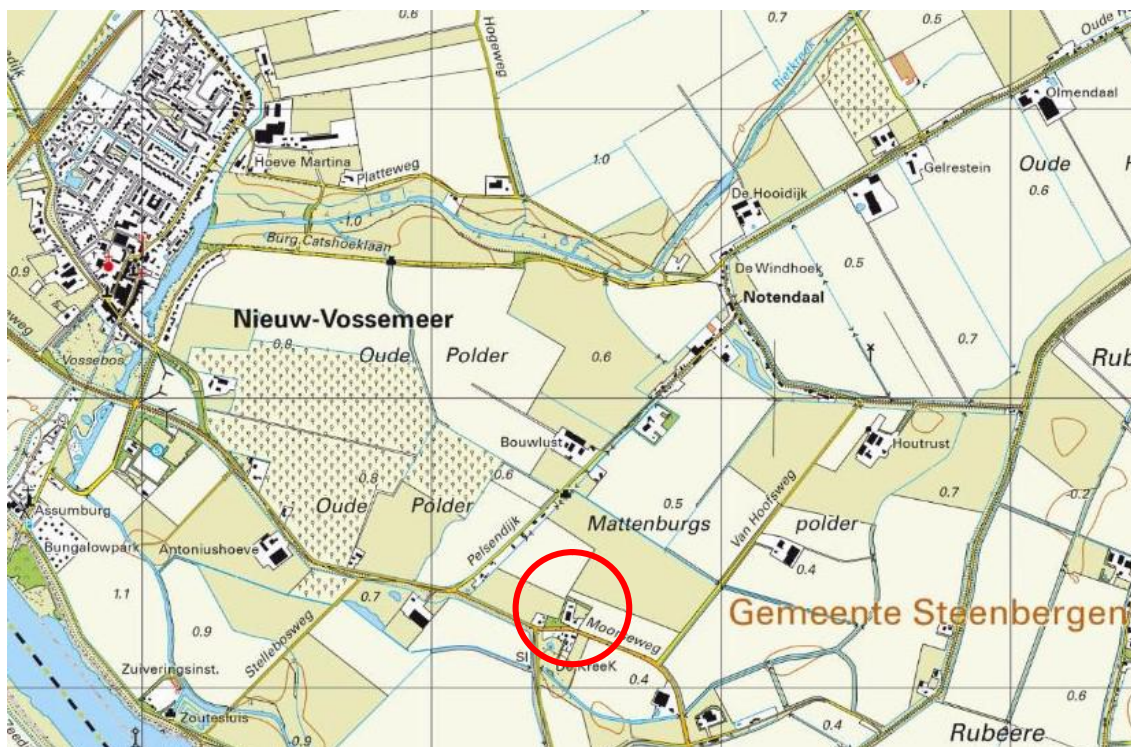
Momenteel wordt een wijzigingsplan opgesteld voor de locatie Moorseweg 2 te Nieuw-Vossemeer. Doel van de wijziging is het aanpassen van de bestemming van agrarisch naar (burger)wonen. een van de voorwaarden van de wijzigingsbevoegdheid is dat overtollige bedrijfsbebouwing alleen mag worden behouden als deze cultuurhistorisch waardevol is. De waarden dienen te worden getaxeerd en vastgelegd in een cultuurhistorische waardenrapport.

Het navolgende onderzoek richt zich op het bepalen van de aanwezige cultuurhistorische waarden.

2. MOORSEWEG 2

2.1. Situatie

De locatie is gelegen aan ten zuidoosten van de kern Nieuw-Vossemeer in de gemeente Steenbergen. Het gebied omvat een voormalig agrarisch bouwblok, dat gedeeltelijk omringd is met een houtwal.

Figuur 1 - Situatie van het studiegebied; de locatie is gelegen binnen de rode cirkel.

Figuur 2 - Huidige situatie binnen het studiegebied (rode contour): de voormalige bedrijfswoning is rood omrand; behalve dit gebouw staan er nog twee voormalige bedrijfsgebouwen (grijs): de grote schuur en daarachter de kleine schuur.

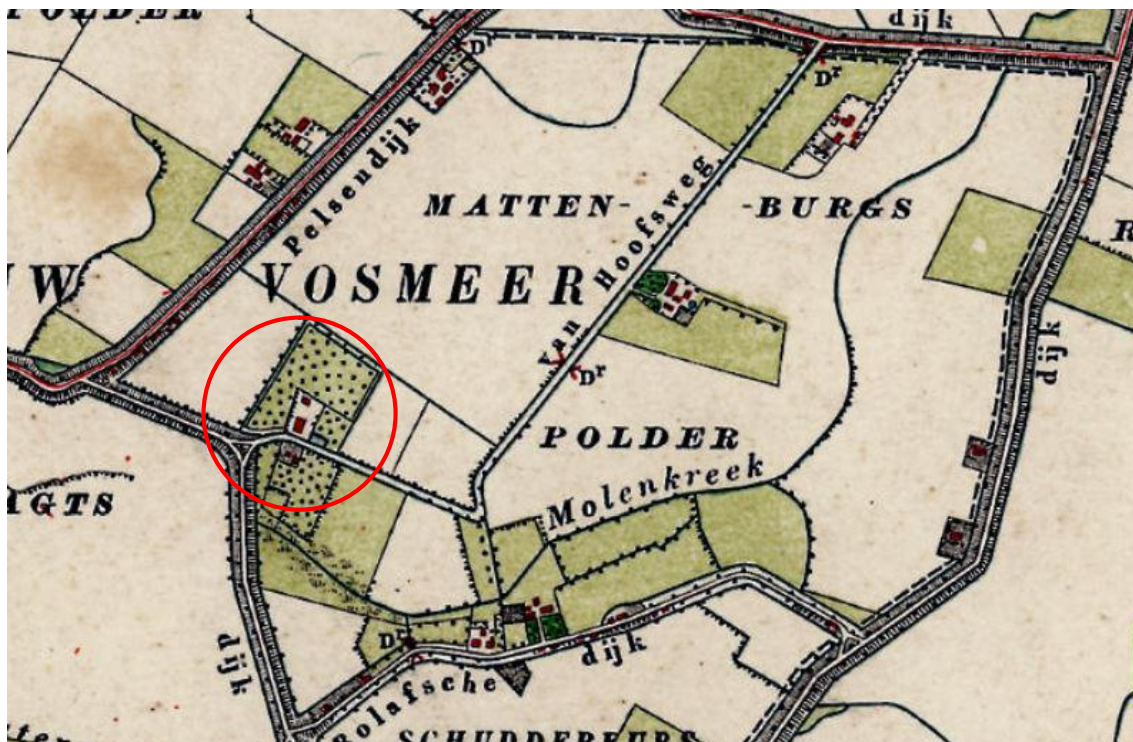
2.2. Historische ontwikkeling

De Mattenburgs polder - ruimtelijke ontwikkeling

De naam Vossemeer was een samentrekking van Vosvliet en Mare, twee oude wateren op de grens van Zeeland en Brabant. De buitendijkse gorzen in dat grensgebied werden al vroeg in de middeleeuwen door de Zeeuwen en de Brabanders betwist. Hieraan kwam een einde toen Willem van Beyeren, graaf van Holland en Zeeland, in 1410 de betwiste gorzen als ambachtsheerlijkheid Vossemeer uitgaf aan een aantal Zeeuwse notabelen. Zij begonnen meteen met het bedijken van die landen, die onmiddellijk aansloten op de reeds bestaande Tholense polders.

In 1415 werd het gebied in oostelijke richting uitgebreid en grensde aan het land van Steenberg en het land van Bergen op Zoom. In 1527 werd de Mattenburgpolder aangelegd. Vanuit Brabant zag men dit met lede ogen aan en er ontstond een stevig juridisch gevecht. Uiteindelijk werd een compromis bereikt: het betwiste gebied werd in twee ongeveer gelijke stukken verdeeld, waarbij Nieuw-Vossemeer aan de Brabantse kant kwam te liggen (1565).¹ Tijdens het eerste deel van de tachtigjarige oorlog gingen de polders en het dorp Nieuw-Vossemeer verloren. Tijdens het Twaalfjarig bestand (1609-1621) werden de voormalige polders Nieuw-Vossemeer, Mattenburg, Schuddebeurs en Nieuw Heije binnen één ringdijk gebracht en opnieuw drooggelegd.

¹ <https://www.ensie.nl/encyclopedie-van-noord-brabant/nieuw-vossemeer>

Figuur 3 - De locatie omstreeks 1900. De Mattenburgs Polder omvatte slechts enkele boerderijen, waarvan die in het studiegebied er één was.

Moorseweg 2 - ontwikkeling

Het boerderijcomplex Moorseweg 2 is een voorbeeld van de traditionele Zeeuws-West-Brabantse boerderijontwikkeling, die gekenmerkt wordt door een grote traditionele landbouwschuur en een aparte bedrijfswoning. Gewoonlijk stond die bedrijfswoning naast de schuur, zodat beide uitweegden op dezelfde toegangsweg. Dat was hier oorspronkelijk niet het geval.

Figuur 4 - De locatie op het kadastrale minuutplan (1832). De grote schuur is herkenbaar met daarachter de woning.

Blijkens het kadastrale minuutplan uit 1832 (Figuur 4) was er ter plaatse (op dezelfde plaats als de huidige grote schuur) een grote schuur aanwezig en stond daarachter (vanaf de weg gezien) de bedrijfswoning. Dat was een vrij ongebruikelijke setting. Volgens de topografische

kaarten is deze situatie blijven bestaan tot de watersnoodramp van 1953.² Blijkbaar is de bedrijfswoning door de overstroming zwaar beschadigd. Daarna werd de huidige woning gebouwd in de toenmalige wederopbouwstijl, die gekenmerkt werd door traditionalistische vormgeving, traditioneel materiaalgebruik (baksteen, hout, pannen) en traditionele detaillering (siermetselwerk, erkertje aan de zijkant).

Figuur 5 - Voor- en rechter zijgevel van de bedrijfswoning volgens de bouwvergunning september 1953.

2.3. Moorseweg 2 - Beschrijving huidige situatie

Moorseweg 2 - ensemble

De bebouwing in het studiegebied aan de Moorseweg 2 omvat een ensemble, dat aan te merken is als een traditioneel West-Brabantse boerderijvorm, gedomineerd door een grote landbouwschuur, een voormalige bedrijfswoning in wederopbouwstijl die is opgericht na de watersnoodramp van 1953 en een voormalig kippenhok achter de grote schuur.

Voor op het erf een monumentale esdoorn. Het erf wordt gedeeltelijk omringd door opgaande boombeplanting.

Figuur 6 - Overzicht van de situatie: rechts de voormalige bedrijfswoning in traditionalistische wederopbouwstijl, in het midden de monumentale esdoorn, daarachter de voormalige landbouwschuur en op de achtergrond de opgaande beplanting aan de rand van het erf.

² topotijdreis.nl

Moorseweg 2 - woning

Hoewel de woning niet in het geding is, is een korte beschrijving in verband met de beoordeling van de ensemblewaarde van de beide bijgebouwen wel noodzakelijk. Hiervoor is al vermeld, dat deze woning na de watersnoodramp van 1953 is opgericht, hoogstwaarschijnlijk omdat de voorheen bestaande bedrijfswoning toen vernield was. De woning is opgericht in de typische traditionalistische wederopbouwstijl die toen in zwang was. Details als het siermetselwerk, het traditionele materiaalgebruik, het fijn gedetailleerde dakkapelletje en de erker aan de rechter zijgevel, weerspiegelen deze stijl.

Figuur 7 - De voormalige bedrijfswoning.

Moorseweg 2 - grote schuur- exterieur

De grote schuur is een typisch element van de traditionele boerderijbouw in de rijkere kleistreken in het westen van de provincie Noord-Brabant. Ze worden gekenmerkt door een zeer grote, drie- of vierbeukige schuur die zowel tas- als stalruimte bevatte.³ De huidige stal heeft nog zeker de oorspronkelijke opbouw en contouren.

De bouwmasa bestaat uit een schuur op rechthoekige plattegrond onder een zadeldak met wolfseinden. Het dak is geheel gedekt met Oud-Hollandse pannen. Dit is op zich al bijzonder te noemen, omdat veel van de historische schuren inmiddels gedekt zijn met golfplaten. De voorzijde en een deel van de rechter zijgevel zijn betimmerd met gepotdekselde zwarte planken. Dit is relatief recent gebeurd, waarbij de gevelindeling is gewijzigd. De rest van de rechter zijgevel is (waarschijnlijk na de watersnoodramp van 1953) voorzien van metselwerk van historische IJssel-formaat bakstenen.

De linker zijgevel is nog geheel in oude staat, gemetseld van fabrieksmatig vervaardigde stenen in halfsteensverband, waarschijnlijk bij de bouw/verbouwing van 1906. Deze gevel bevat 4 koeduren en twee varkensdeurtjes, alle met getoogde rollaag. De achtergevel is vervaardigd van fabrieksmatig geproduceerde stenen in halfsteensverband, waarschijnlijk ter vervanging van een tijdens de watersnoodramp van 1953 vernielde gevel.

³ E.L. van Olst (1991): Uilkema, een historisch boerderij-onderzoek. Boerderij-onderzoek in Nederland 1914-1934, Deel 1, p. 543.

Figuur 8 - De grote schuur met voor- en rechterzijgevel (links) en voor- en linkerzijgevel (rechts).

Moorseweg 2 - grote schuur- interieur

De draagconstructie van de grote schuur is nog geheel bewaard gebleven. Deze bestaat uit 6 ankerbalkgebinten, geheel samengesteld met pen- en gatverbindingen. De staanders rusten op gemetselde stiepen. De staanders vormen vier traveeën. De tweede travee van links (Figuur 9 links geeft de situatie weer) was oorspronkelijk zowel aan de voor- als aan de achterzijde voorzien van een grote poort, zodat de karren door de hele schuur konden rijden. Aan de voorzijde van deze travee is nog een deel van de oorspronkelijke bakstenen bestrating bewaard gebleven. Deze heeft, net als de houten draagconstructie, grote cultuurhistorische waarde.

Figuur 9 - interieur van de grote schuur; opvallend is houten draagconstructie (links overzicht draagconstructie, rechts detail).

Figuur 10 - (links) schildering op een balk, aangebracht door de aannemer G. v. Tillo in 1906; (rechts) staander op gemetselde stiep.

In de schuur zijn aan de voorzijde drie paardenboxen aangebracht. Aan de achterzijde zijn enkele kleinere ruimten afgetimmerd. De draagconstructie is waarschijnlijk in 1906 gerealiseerd, waarbij mogelijk gebruik is gemaakt van enkele oudere onderdelen.

Figuur 11- (links) Een gedeelte van de vloer in de schuur bevat nog de oorspronkelijke bakstenen verharding; (rechts) de achtergevel van de schuur is waarschijnlijk vernieuwd na de watersnoodramp van 1953.

Moorseweg 2 - kleine schuur

De kleine schuur is, blijkens de bouwvergunning, tot stand gekomen in 1953/54⁴ als machineloods. Opvallend is het feit, dat de loods geheel in traditionele stijl met traditionele materialen is vervaardigd. Het is een staafvormige bouwmassa onder zadeldak. Het dak is gedekt met Oud-Hollandse pannen en is aan de binnenzijde op traditionele wijze voorzien van stro. De muren zijn van gele IJsselmaat steentjes, aan de onderzijde voorzien van een cementen spatrand. De toegangspoort (thans voorzien van deuren met glas) heeft aan de bovenzijde een houten balk. Waarschijnlijk is deze schuur gebouwd van de materialen die overgebleven waren van de tijdens de watersnoodramp vernielde voormalige woning.

Figuur 12 - De voormalige machineloods uit 1953/1954, links het aanzicht, rechts het interieur. In beide gevallen valt het originele traditionele materiaalgebruik op.

3. WAARDERING

3.1 Formele waarden

Geen van de gebouwen in het ensemble is aangewezen als gemeentelijk of rijksmonument. In de Welstandsnota ("Besluit van de gemeenteraad van de gemeente Steenberg tot

⁴ West-Brabants archief, SRA14004329, bouwvergunning 24 12 1953; mededeling 25 04 2023.

vaststelling van de Nota uiterlijk van bouwwerken gemeente Steenbergse), is de grote schuur gewaardeerd als 'behoudenswaardig'.

3.2 Overige cultuurhistorische waarden

Algemene historische waarden (gerelateerd aan maatschappelijke ontwikkelingen)

- Belang van het object/complex als uitdrukking van (een) culturele, sociaal-economische en/of geestelijke ontwikkeling(en).

De schuur is een voorbeeld van het bedrijfsgebouw van een West-Brabantse boerderij met gemengd bedrijf (voornamelijk akkerbouw met enige veeteelt) uit de vroege twintigste eeuw, die nog geheel volgens de oudere tradities werd gebouwd.

De kleine schuur is een goed voorbeeld van een bijgebouw dat werd gebouwd aan het begin van de mechanisering van het akkerbouwbedrijf, waarbij de kostbare nieuwe machines een plaats moesten krijgen. Dergelijke gebouwen zijn inmiddels zeldzaam, doordat ze vrijwel overal zijn afgebroken of zeer sterk verbouwd.

De kleine schuur is verder van belang omdat deze op traditionele wijze met oorspronkelijke materialen is gebouwd van materiaal van een tijdens de watersnoodramp van 1953 verwoeste woning

Ensemblewaarden (samenhang) en stedenbouwkundige waarden

- Belang van het object/complex als essentieel onderdeel van een groter geheel dat cultuurhistorisch, architectuurhistorisch en stedenbouwkundig van betekenis is.

Het complex, bestaande uit grote schuur, kleine schuur, voormalige bedrijfswoning, de grote esdoorn en de randbeplanting, vormt een waardevol stedenbouwkundig ensemble als voorbeeld van de opbouw van een boerenerf op de West-Brabantse kleigronden.

Verder draagt het ensemble de herinnering in zich aan de Watersnoodramp van 1953: de totstandkoming van de bedrijfswoning, de totstandkoming van de machineloods van afkomende materialen van de verwoeste woning, de vernieuwing van de achtergevel van de grote schuur (noodzakelijk geworden door de inwerking van het zoute water) en diverse details in de gebouwen zijn het gevolg van de overstroming van 1953.

Architectuurhistorische waarden

- Belang van het object/complex voor de geschiedenis van de architectuur.

De grote schuur en de kleine schuur zijn voorbeelden van de traditionele vormgeving, materiaalgebruik en detaillering van agrarische gebouwen. De voormalige bedrijfswoning is een voorbeeld van vormgeving, materiaalgebruik en detaillering van nieuwe gebouwen gedurende de wederopbouwperiode, met name de periode na de Watersnoodramp van 1953.

- Belang van het object/complex voor het oeuvre van een bouwmeester of architect.

Dit aspect is niet nader onderzocht, maar lijkt op het eerste gezicht niet aan de orde.

Bouwhistorische waarden

- Belang van het object/complex voor de geschiedenis van de bouwtechniek.

Het gebouw is een duidelijk voorbeeld van de ontwikkeling van de boerderijbouw in deze streek.

3.3 Waardering

Het gehele complex, zowel de grote schuur, als de kleine schuur, als de voormalige bedrijfswoning worden aangemerkt als gebouwen met een positieve monumentale waarde.

Positieve monumentale waarde wordt toegekend aan (onderdelen van) de objecten die van belang zijn voor de structuur en/of de betekenis van het object of gebied, omwille van de (redelijk) hoge mate van authenticiteit en/of zeldzaamheid (basiswaarde). Voor onderdelen waaraan positieve monumentale waarde is toegekend, geldt dat er bij het maken van plannen gestreefd moet worden naar zoveel mogelijk behoud ervan. Aanpassingen van positief gewaardeerde onderdelen zijn denkbaar wanneer het karakter en de monumentale waarde van het geheel blijven bestaan of eventueel worden versterkt.

4. PERSPECTIEF

In dit hoofdstuk wordt beoordeeld wat het toekomstperspectief van de cultuurhistorische waarden zal zijn, als gevolg van de beoogde bestemmingsverandering. De richtlijnen van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed geven aan dat in de toelichting van een bestemmingsplan dit aspect niet mag ontbreken.

In het vorige hoofdstuk is geconstateerd dat zowel de grote schuur als de kleine schuur belangrijke cultuurhistorische waarden hebben. Dat wil zeggen dat het uit cultuurhistorisch oogpunt ongewenst zou zijn om deze gebouwen af te breken. De regeling dat bij een wijzigingsbevoegdheid de overvloedige bedrijfsbebouwing afgebroken zou moeten worden, is niet van toepassing, omdat zowel de grote schuur, als de kleine schuur cultuurhistorisch waardevol is.

's-Hertogenbosch, 04 05 2023
Ir. J.J. Cuijpers,
Stedenbouwkundige, erfgoedspecialist.